

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ ТА МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ

Кваліфікаційна робота

**БРИТАНСЬКА КОЛОНІАЛЬНА ПОЛІТИКА
В АВСТРАЛІЇ ТА НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ**

Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»
Спеціальність 032 «Історія та археологія»

Мазурок Дмитро Анатолійович,
здобувач
освітнього ступеня «магістр»

Мартинчук Інна Іванівна,
науковий керівник,
кандидат історичних наук, доцент

Рівне 2025

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1. Теоретико-історичні засади британської колоніальної політики.....	10
1.1. Формування та еволюція колоніальної політики Британської імперії.....	10
1.2. Австралія та Нова Зеландія у системі колоніальних володінь Британії...17	
1.3. Джерельна база та історіографія проблеми дослідження.....	20
Розділ 2. Реалізація британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії.....	25
2.1. Особливості колонізації Австралії.....	25
2.2. Колоніальна політика Британії в Новій Зеландії.....	32
2.3. Політика Великої Британії щодо корінних народів Австралії та Нової Зеландії.....	38
Розділ 3. Порівняльний аналіз та наслідки британської колоніальної політики.....	43
3.1. Спільні та відмінні риси колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії.....	43
3.2. Політичні та соціально-економічні наслідки колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії.....	46
3.3. Значення британської колоніальної спадщини для сучасних Австралії та Нової Зеландії.....	50
Висновки.....	56
Список використаних джерел та літератури.....	59
Додатки.....	64

Анотація магістерської роботи

Мазурок Д.А. Британська колоніальна політика в Австралії та Новій Зеландії. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр. Рівне: РДГУ, 2025. 67 с.

Науковий керівник: Мартинчук І.І., кандидат історичних наук, доцент.

Актуальність обраної теми зумовлюється необхідністю ґрунтовного аналізу британської колоніальної політики в переселенських колоніях, зокрема в Австралії та Новій Зеландії. Саме ці регіони є показовими прикладами імперської експансії, де колоніальне панування поєднувалося з довготривалим заселенням, створенням європейських суспільств і поступовим формуванням самоврядних інституцій

Об'єктом дослідження є колоніальна політика Британської імперії у Південно-Тихоокеанському регіоні.

Предметом дослідження є особливості реалізації британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії, а також її соціально-політичні та економічні наслідки.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії, виявлення її спільних і відмінних рис та оцінка впливу колоніальної спадщини на подальший розвиток цих країн.

Висновки кваліфікаційної роботи підтверджують, що британська колоніальна політика мала адаптивний характер і змінювалася залежно від місцевих умов, економічних інтересів та міжнародного контексту. Встановлено, що колоніальна спадщина продовжує впливати на сучасні політичні процеси, міжетнічні відносини та державну політику Австралії й Нової Зеландії.

Ключові слова: британська колоніальна політика, колоніалізм, Британська імперія, Австралія, Нова Зеландія, корінні народи, постколоніальна спадщина.

Abstract of the master's thesis

Mazurok D.A. British colonial policy in Australia and New Zealand. Qualification work for obtaining a master's degree. Rivne: RDSU, 2025. 67 p.

Supervisor: Martynchuk I. I., candidate of historical sciences, docent.

The relevance of the chosen topic is determined by the need for a thorough analysis of British colonial policy in the settler colonies, particularly in Australia and New Zealand. These regions are prime examples of imperial expansion, where colonial rule was combined with long-term settlement, the creation of European societies and the gradual formation of self-governing institutions.

The object of the study is the colonial policy of the British Empire in the South Pacific region.

The subject of the study is the peculiarities of the implementation of British colonial policy in Australia and New Zealand, as well as its socio-political and economic consequences.

The aim of the thesis is to provide a comprehensive analysis of British colonial policy in Australia and New Zealand, identify its common and distinctive features, and assess the impact of the colonial legacy on the further development of these countries.

The conclusions of the thesis confirm that British colonial policy was adaptive in nature and changed depending on local conditions, economic interests and the international context. It has been established that the colonial legacy continues to influence contemporary political processes, inter-ethnic relations and state policy in Australia and New Zealand.

Key words: British colonial policy, colonialism, British Empire, Australia, New Zealand, indigenous peoples, post-colonial legacy.

ВСТУП

Колоніальна політика є однією з ключових проблем світової історії Нового та Новітнього часу, оскільки саме в її межах сформувалися глобальні політичні, економічні й культурні зв'язки сучасного світу. Особливе місце в історії колоніалізму посідає Британська імперія, яка упродовж XVIII-XIX століть створила найбільшу колоніальну систему, що охоплювала всі континенти. Її досвід колоніального управління став зразком для інших європейських держав і справив тривалий вплив на розвиток багатьох країн світу.

У вітчизняній історіографії колоніалізм розглядається не лише як форма політичного панування, а як складне соціально-економічне й культурне явище. Зокрема, В. М. Бойко визначає колоніалізм як багатовимірну систему підпорядкування, що включала економічну експлуатацію, ідеологічний вплив та трансформацію суспільних структур колонізованих територій [2, с. 29-31]. Подібну позицію займає І. Б. Матяш, яка підкреслює, що колоніальні імперії були тісно пов'язані з формуванням світової економіки та міжнародних відносин модерного типу [20, с. 47].

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю ґрунтовного аналізу британської колоніальної політики в переселенських колоніях, зокрема в Австралії та Новій Зеландії. Саме ці регіони є показовими прикладами імперської експансії, де колоніальне панування поєднувалося з довготривалим заселенням, створенням європейських суспільств і поступовим формуванням самоврядних інституцій. Як зазначає О. В. Колесник, Австралія та Нова Зеландія посідають особливе місце серед колоній Великої Британії, оскільки їхній розвиток відбувався не лише в межах колоніальної залежності, а й у процесі ранньої політичної автономізації [16, с. 211].

Разом із тим колоніальна політика Британської імперії мала суперечливі наслідки, насамперед для корінного населення. Українські дослідники акцентують увагу на тому, що моделі колоніального управління безпосередньо впливали на правовий статус, соціальне становище та культурний розвиток корінних народів. О. Є. Лисенко підкреслює, що різні підходи метрополій до корінного населення визначали ступінь його маргіналізації або інтеграції в колоніальні суспільства [18, с. 198]. У цьому контексті порівняльний аналіз Австралії та Нової Зеландії дозволяє виявити принципові відмінності британської колоніальної політики.

Важливим аспектом актуальності теми є також сучасне значення колоніальної спадщини. Питання історичної пам'яті, прав корінних народів, відшкодування завданої шкоди та постколоніального переосмислення імперського минулого залишаються предметом активних наукових і суспільних дискусій. Л.С.Семенюк зауважує, що колоніальна спадщина продовжує впливати на політичну культуру та державну політику колишніх колоній навіть у XXI столітті [26, с. 12].

У сучасній українській історичній науці значна увага приділяється аналізу імперських моделей управління та їх впливу на колоніальні суспільства. Зокрема, О.В.Колесник наголошує, що переселенські колонії відрізнялися від класичних експлуатаційних володінь тим, що в них закладалися інституційні основи майбутньої державності, водночас зберігаючи залежність від метрополії [16, с. 45-47]. Такий підхід є особливо актуальним для аналізу Австралії та Нової Зеландії.

Важливий теоретичний аспект колоніалізму як історичного явища розглянуто в працях І.Б.Дацківа, який трактує імперську експансію як поєднання військово-політичного домінування та ідеологічного виправдання колоніального панування. На його думку, саме ідеологічні механізми

легітимації колоніалізму визначали ставлення метрополій до корінного населення [11, с. 101-103].

Проблеми постколоніального переосмислення імперської спадщини в Україні та за кордоном аналізує О. П. Криворучко, підкреслюючи, що сучасні підходи до вивчення колоніалізму виходять за межі суто історичного аналізу та охоплюють правові, культурні й ідентифікаційні аспекти [17, с. 54-56]. Цей підхід є продуктивним для дослідження тривалого впливу британської колоніальної спадщини на сучасний розвиток Австралії та Нової Зеландії.

Об'єктом дослідження є колоніальна політика Британської імперії у Південно-Тихоокеанському регіоні.

Предметом дослідження є особливості реалізації британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії, а також її соціально-політичні та економічні наслідки.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексний аналіз британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії, виявлення її спільних і відмінних рис та оцінка впливу колоніальної спадщини на подальший розвиток цих країн.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких **завдань**:

- проаналізувати теоретичні засади та еволюцію британської колоніальної політики;
- охарактеризувати процеси колонізації Австралії та Нової Зеландії;
- визначити особливості адміністративного управління в обох колоніях;
- дослідити політику Великої Британії щодо корінних народів;
- здійснити порівняльний аналіз колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії;
- оцінити політичні та соціально-економічні наслідки британського колоніалізму.

Хронологічні межі дослідження охоплюють кінець XVIII - початок XX століття, період формування та трансформації британського колоніального управління в Австралії та Новій Зеландії. Територіальні межі роботи обмежуються відповідними колоніями Британської імперії в зазначеному регіоні.

Методологічною основою дослідження є принципи історизму та об'єктивності, а також загальнонаукові та спеціально-історичні методи: аналіз, синтез, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний та системний методи.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному порівняльному аналізі британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії з урахуванням сучасних історіографічних підходів.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його матеріалів у навчальному процесі, зокрема у підготовці курсів Нової історії країн Західної Європи та Північної Америки, а також у подальших наукових дослідженнях з історії колоніалізму та постколоніальних студій.

Порівняльні характеристики колоніальної політики Великої Британії в Австралії та Новій Зеландії, а також узагальнювальні схеми та таблиці подано в додатках.

Апробація результатів дослідження відбулася відбулася на XV Міжнародній науковій конференції «Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії» з доповіддю «Перші англійські колонії в Австралії» (Рівне, листопад 2024 р.); на Звітній науковій конференції викладачів, співробітників і здобувачів вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету за 2024 рік (Рівне, травень 2025 р.) з доповіддю «Колонізація Австралії Великобританією у XIX ст.». Також результати дослідження були опубліковані у тезах: Британська колоніальна політика в

Австралії та Новій Зеландії: особливості та наслідки. Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація: збірник наукових праць з матеріалами V Міжнародної наукової конференції, м.Кропивницький, 12 грудня, 2025р. / Міжнародний центр наукових досліджень. —Вінниця: ТОВ«УКРЛОГОС Груп, 2025. С.432-438.

Структура кваліфікаційної роботи обумовлена метою та завданнями дослідження. Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (58 позицій) та чотирьох додатків. Загальний обсяг роботи 67 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНІ ЗАСАДИ БРИТАНСЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Формування та еволюція колоніальної політики Британської імперії

Колоніальна політика Британської імперії формувалася впродовж кількох століть і була тісно пов'язана з процесами економічного розвитку, міжнародної конкуренції та політичної трансформації самої метрополії. Починаючи з ранньомодерного періоду, Велика Британія поступово створювала одну з найбільших колоніальних імперій у світі, використовуючи переваги морської могутності, розвиненої торгівлі та гнучких адміністративних інститутів.

Велика Британія як держава, що була колись однією з найбільш великих імперій в історії, має багатий досвід ведення колоніальної політики. Однак досвід цей, як, утім, і її колоніальні володіння, здобувався в процесі тривалого суперництва з іншими претендентами на світове панування, і далеко не завжди Лондон був лідером цієї гонки. Щоб зрозуміти, яким чином відносно невелика держава перетворилась на величезну імперію, почнемо з витоків.

Як відомо, початок тому глобальному явищу, яке ввійшло в історію під назвою «європейський колоніалізм», поклали аж ніяк не англійці, а португальці та іспанці [6, с.14]. Їхня бурхлива діяльність за океаном значною мірою підштовхнула англійських купців-авантюристів до організації перших морських експедицій.

Хоча англійські монархи в кінці XV - на початку XVI ст. ще не виявляли значного інтересу до організації такого роду експедицій, вони все ж не відмовлялись прийняти заступництво й посприяти їхнім організаторам. Зокрема, король Генріх VII, який у минулому відмовив Колумбу, підтримав двох венеціанців, Джона і Себастьяна Кеботів, у їхньому прагненні розшукати західний шлях до Китаю. Спорядивши за

допомогою бристольських купців судно, вони 24 червня 1497 р. підійшли до берегів Лабрадору й таким чином відкрили Північну Америку з її багатючими рибними районами. Наступна їхня експедиція, організована в 1498 р., мала потрійну мету: знайти шлях до Східної Азії, відкрити нові землі й установити там торговельні відносини, а також почати колонізацію.

Ситуація почала серйозно змінюватись із приходом до влади в Англії королеви Єлизавети (1558 - 1603). Уже в 1560 р. англійці офіційно виступили на захист своєї торговельної діяльності біля африканських берегів. Серед іншого було висунуто тезу про нелегітимність рішень про розподіл світу між Португалією й Іспанією й про так звану «фактичну окупацію». На думку Лондона, права монопольного володіння будь-якої держави повинні були поширюватись лише на ті народи й території, які вже перебували в їхньому безпосередньому володінні. Надалі цей принцип було покладено в основу колоніальної доктрини Великої Британії [11, с.48].

Інтерес англійців до заокеанських підприємств ще більше посилювався в тому ж 1576 р. унаслідок організованої першої арктичної експедиції М.Фробішера до берегів Гренландії, під час якої було знайдено чорні камені з прожилками, дуже схожими на золото. Слідом за нею було організовано одну за одною ще дві експедиції (1576 - 1578), метою яких був не стільки пошук Північно-західного проходу, скільки освоєння відкритої «Золотої землі», названої королевою «*Meta incognita*» («Невідома мета»).

Великі прибутки, які отримували організатори приватних експедицій, і загроза серйозного політичного конфлікту з державами-монополістами не могли не вплинути на формування різних підходів у реалізації зовнішньої політики Англії. Ці підходи, за словами англійського історика К. Ріда, відбилися у поглядах двох так званих партій: «партії

миру» і «партії війни». Перша, на чолі з лордом Берлі, виступала за боротьбу шляхом таємної силової дипломатії. Друга, більш впливова й численна, на чолі з графом Лестером і сером Уолсінгемом, - за відкриті військові дії. По суті, обидві партії відрізнялись лише методами переслідуваної мети. Ведення активної контрабандної торгівлі в іспанських колоніях, а також численні напади на їхні кораблі та порти свідчать про переважання поглядів «партії війни» в проведенні зовнішньої політики Англії [12, с.36].

Проте головним досягненням Англії можна вважати той факт, що вона, успішно долучившись за часів правління Єлизавети до заокеанських підприємств і боротьби за колоніальні товари й ринки, у загрозливий для неї момент зуміла відстояти цей зовнішньополітичний курс, зіткнувшись із найбільшою колоніальною державою того часу, і тим самим посприяти зародженню власної колоніальної політики в подальшому.

Також відзначимо, що наприкінці царювання Єлизавети відбулась ще одна на той момент не така значна подія, проте вона мала великі наслідки для майбутнього країни. 31 грудня 1600 р. королева затвердила нове торговельне суспільство під назвою «Керуючий і компанія купців Лондона, які торгують з Індією», згодом відоме як Ост-Індська компанія. Уже в наступному році Компанія відправила першу торговельну експедицію в Індію. Її члени були наділені правом монопольної торгівлі з усіма країнами, розташованими на схід від мису Доброї Надії аж до Магелланової протоки, терміном на 15 років. Надалі інтереси ОІК були тісно пов'язані з проведенням британської колоніальної політики на Сході [14, с.45].

У період 1602 - 1606 рр. було здійснено кілька подорожей до берегів Північної Америки. Одним із найбільш відомих було обстеження берегів Нової Англії, здійснене Дж. Уеймутом у 1604 р. Його доповідь

популяризувала в середовищі англійців ідею організації там колоній. Тому вже у квітні 1606 р. Яків I наділив своїми «патентами» Лондонське і Плімутське товариства правом колонізації Північної і Південної Вірджинії. Згідно з цими документами вони могли перевозити за океан колоністів, вступати з ними в договірні відносини, а також мати власну адміністрацію та військові сили.

Отримавши королівський «патент», у 1607 р. на північноамериканському континенті, К. Ньюпорт заснував перше постійне англійське поселення - Джеймстаун, назване на честь короля Якова I (англ. James I). Хоча після його від'їзду до Англії поселення насилу змогло продовжити своє існування - спалахнув голод, хвороби й постійні напади корінних жителів погрожували цілком винищити поселенців. Вжити вдалось завдяки врегулюванню відносин з індіанцями, досягнутому відомим англійцем - Дж. Смітом, якого прославила описана ним згодом історія взаємин із дочкою індіанського вождя Покахонтас [18, с.76].

Отже, внутрішньополітичні зміни, що стались унаслідок приходу до влади перших Стюартів на початку XVII ст., стали головною причиною зародження англійської колонізації заокеанських територій. Однак процес цей охоплював інтереси настільки вузького кола приватних осіб, що про появу будь-якої цілеспрямованої державної політики захоплення колоній мова не йде. На той момент швидше це була одна з виявлених статей доходу для членів торговельних товариств і короля Англії. Організація та підтримка перших поселенців Джеймстауна є яскравим підтвердженням цього. Більше того, відомо, що перед відплиттям у 1609 р. Ньюпорта до Нового Світу члени Лондонської Ради основними завданнями йому ставили: пошук Північно-західного проходу в Тихий океан, золотих копалень, а також загублених залишків колонії Роанок, закладеної У. Релі в минулому. Тому все те, що приваблювало сюди багатьох авантюристів і

золотошукачів у XVI ст., продовжувало займати думки організаторів перших колоніальних поселень і на початку наступного століття.

У той же час англійці робили свої перші спроби проникнення і на Схід. Тут іще з 1601 р. ОІК організовувала торговельні експедиції до Молуккських островів. Тривалий час не вдавалось налагодити серйозних торговельних відносин біля індійського узбережжя у зв'язку з протидією португальців, які мали значний вплив при дворі могольських правителів. Однак, після того як англійці розбили португальців в індійських водах у 1612 р., у наступному, 1613 р., вони отримали дозвіл від падишаха Джахангіра заснувати свою першу постійну факторію в Сураті [43].

В останні роки царювання Якова I почалась колонізація Вест-Індії. Першим островом, на якому облаштувались англійські переселенці в 1623 р., став о. Сент-Кристофер (Сент-Кітс). Це був маленький острів з «незайнятих», тобто тих, що фактично нікому не належали, проте перебували у власності іспанської Корони згідно з відомими Тордесільяськими статтями. Через два роки, коли англійці колонізували невеликий за площею, але стратегічно важливий о. Барбадос, з іншого боку о. Сент-Кристофер французи заснували і своє поселення. Сталося це в результаті того, що французька «Компанія Американських островів», створена Ришельє, отримала від короля «патент» на колонізацію в тому ж році, що й граф Карлайл в Англії. Щоб уникнути конфлікту, представники обох націй погодились підписати угоду, за якою розділили острів і взяли на себе зобов'язання не допустити військових зіткнень, якщо навіть метрополії почнуть війну в Європі.

Тим часом у результаті загострення політичної кризи в Англії почалась Англійська революція середини XVII ст., яка згодом вилилась у громадянську війну. Більшість суперечливих питань, через які власне розпочалась війна, були внутрішньополітичні, проте рішення деяких із них

не могло не впливати й на інші сфери діяльності держави. Таким, зокрема, було питання про скасування патентів на монополії та виключення їхніх власників із парламенту. Це був суттєвий удар по позиціях великих монополістів, особливо колоніальних, які з часів зародження заокеанської торгівлі та перших колоніальних підприємств виступали на стороні королівської влади. Адже вступати в угоди з королем було простіше й дешевше, ніж із парламентом, який представляв інтереси більш широких верств населення.

Здобувши перемогу в громадянській війні, парламент негайно направив свого воєначальника О. Кромвеля на придушення повстання в Ірландії, що, по суті, стало першим колоніальним підприємством нової Англійської республіки.

Для продовження цієї стратегії 9 жовтня 1651 р. було видано так званий Навігаційний акт, згідно з яким усі товари, які привозили до Англії та в її колонії з усіх частин світу, могли доставлятися тільки на англійських судах або на судах країни-виробника. Вважається, що з видання цього акту бере свій початок меркантилістська колоніальна політика Англії.

Разом з тим розширення заокеанських володінь відбувалось й іншими шляхами: шлюб Карла II з португальською принцесою 21 травня 1662 р. приніс Англії два важливих опорних пункти: Танжер в Африці, Бомбей в Індії. Не менш вигідним виявився і союз із Португалією, яка з цього моменту почала поступово потрапляти в комерційну залежність від Англії [49, с.141].

У той же час тривала активна колонізація земель у Північній Америці. З метою протидії зростання іспанських колоній на території між Вірджинією й іспанською Флоридою в 1663 р. англійці заснували колонію Кароліна, розділену згодом на Північну та Південну.

У другій половині XVIII століття британська колоніальна політика зазнала істотних змін. Втрата північноамериканських колоній у результаті Війни за незалежність США змусила Велику Британію переглянути принципи управління заморськими територіями [28, с.15]. Відбувся перехід від жорстко централізованої моделі колоніального контролю до більш гнучкої системи, що враховувала місцеві умови та інтереси колоністів. Саме в цей період увага Британської імперії дедалі більше зосереджувалася на Південній півкулі, зокрема на Австралії та Новій Зеландії.

У XIX столітті, в умовах промислової революції, колоніальна політика Британії набула комплексного характеру. Колонії стали не лише економічними активами, а й стратегічними плацдармами, що забезпечували геополітичний вплив імперії. Британська держава вдосконалювала систему колоніального управління, поєднуючи пряме адміністрування з елементами самоврядування там, де це було вигідно з погляду стабільності та ефективності управління. Так з'явилася концепція «відповідального уряду», яка поступово впроваджувалася в переселенських колоніях.

Характерною рисою британської колоніальної політики була її адаптивність. На відміну від деяких інших європейських імперій, Велика Британія часто змінювала адміністративні та правові механізми залежно від конкретних історичних і соціальних умов. Це стосувалося як форм земельної політики, так і підходів до взаємин із корінним населенням. Проте ця гнучкість не означала відмови від імперських інтересів: пріоритетом залишалося збереження політичного контролю та економічної вигоди метрополії [7, с.87].

Важливе місце в еволюції британської колоніальної політики посідала ідеологічна складова. У XIX столітті поширилися концепції «цивілізаційної місії» та соціального дарвінізму, які використовувалися для виправдання колоніального панування. Ці ідеї впливали на практику управління

колоніями та формували ставлення до корінних народів, яких часто розглядали як об'єкт асиміляції або контролю, а не рівноправних учасників політичних процесів.

Таким чином, формування та еволюція колоніальної політики Британської імперії відображають поєднання економічних, політичних та ідеологічних чинників. До кінця XIX століття Велика Британія створила відносно ефективну, але суперечливу систему колоніального управління, яка стала основою для реалізації імперської політики в Австралії та Новій Зеландії та значною мірою визначила особливості їхнього історичного розвитку.

1.2. Австралія та Нова Зеландія у системі колоніальних володінь Британії

Українські дослідники звертають увагу на особливий характер британського колоніалізму, який відрізнявся адміністративною гнучкістю та здатністю до адаптації. За спостереженням Н. М. Власенка, Велика Британія поступово переходила від жорсткої експансії до моделей опосередкованого управління, що було особливо помітно в переселенських колоніях [4, с. 118-120]. А. І. Галушка зазначає, що така стратегія дозволила Британській імперії зберігати контроль над віддаленими територіями, делегуючи частину владних повноважень місцевим елітам [7, с. 73].

Австралія та Нова Зеландія упродовж XIX століття стали важливими елементами глобальної колоніальної системи Британської імперії. Їхнє включення до імперського простору відбувалося в межах загальної стратегії розширення британського впливу в Південній півкулі та забезпечення контролю над ключовими морськими шляхами. У науковій літературі ці території найчастіше визначаються як переселенські колонії, що

зумовлювало принципово інший підхід до їхнього освоєння порівняно з колоніями експлуатаційного типу в Азії чи Африці.

Особливості колонізації Австралії значною мірою визначалися її первинною функцією як пенітенціарної колонії. Погіршення соціально-економічної ситуації у Великій Британії наприкінці XVIII століття та перенаселеність в'язниць стали одними з ключових чинників запровадження практики заслання засуджених за океан. Заснування колонії Новий Південний Уельс у 1788 році стало початком систематичної британської присутності на континенті. Водночас, як зауважує Дж. Дарвін, Австралія від самого початку розглядалася не лише як місце ізоляції злочинців, а й як стратегічний форпост імперії в Тихоокеанському регіоні.

Упродовж першої половини XIX століття колоніальна адміністрація Австралії поступово змінювала характер управління. Пенітенціарна функція відходила на другий план, поступаючись місцем розбудові цивільних інституцій, розвитку приватного сільського господарства та формуванню колоніального суспільства. Масова імміграція з Британських островів сприяла швидкому зростанню європейського населення, яке дедалі активніше вимагало політичного представництва й розширення громадянських прав. Саме за цих умов виникли передумови для утворення окремих австралійських колоній із власними органами управління [21, с.79].

Нова Зеландія, на відміну від Австралії, не виступала як пенітенціарна територія, що вплинуло на характер ранньої колонізації. До офіційного встановлення британського суверенітету європейська присутність на островах обмежувалася торгівлею, місіонерською діяльністю та неформальними поселеннями. Британська влада тривалий час утримувалася від прямої анексії, побоюючись конфліктів із корінним населенням та значних витрат на управління. Лише під тиском колоністів і комерційних

інтересів у 1840 році було укладено Договір Вайтангі, що формально закріпив перехід Нової Зеландії під контроль Британської корони [27, с.29].

Адміністративні моделі, запроваджені в Австралії та Новій Зеландії, мали як спільні риси, так і суттєві відмінності. В Австралії поступово сформувалася децентралізована колоніальна система, що включала кілька автономних колоній — Новий Південний Уельс, Вікторію, Південну Австралію та інші. Такий поділ полегшував управління великими територіями, але водночас ускладнював координацію імперської політики. У Новій Зеландії адміністративна система була більш централізованою, що дозволяло ефективніше контролювати взаємини з маорі та регулювати земельні питання [35, с.127].

Економічний розвиток обох колоній у значній мірі визначався потребами метрополії. В Австралії домінуючою галуззю стало вівчарство, а відкриття золота в середині XIX століття спричинило стрімке економічне зростання та демографічний бум. Нова Зеландія спеціалізувалася на сільськогосподарському виробництві та експорті продовольства, що було інтегроване в глобальну торговельну систему Британської імперії. Як підкреслюють Кейн і Хопкінс, такі колонії відігравали ключову роль у формуванні імперської економіки нового типу, заснованої на фінансових і торговельних зв'язках.

Важливим етапом у розвитку Австралії та Нової Зеландії стало впровадження принципів самоврядування. Починаючи з 1850-х років, Британська імперія поступово делегувала частину владних повноважень місцевим законодавчим органам. Цей процес, за оцінкою Р. Робінсона та Дж. Галлахера, був прагматичним компромісом між прагненням до збереження імперського контролю та необхідністю врахування інтересів колоністів. Зростання політичної автономії сприяло формуванню місцевих еліт і поступовому переходу колоній до статусу домініонів [38, с.125].

Водночас включення Австралії та Нової Зеландії до колоніальної системи супроводжувалося витісненням корінних народів із традиційних земель і трансформацією соціальної структури регіону. Хоча ці аспекти будуть докладніше проаналізовані в окремому розділі, уже на цьому етапі варто зазначити, що імперська модель розвитку ґрунтувалася на нерівному розподілі ресурсів і політичної влади, що створило довготривалі соціальні конфлікти.

Отже, Австралія та Нова Зеландія займали особливе місце у колоніальній системі Британської імперії як переселенські колонії зі зростаючим рівнем автономії. Поєднання стратегічного значення, економічного потенціалу та демографічних процесів зумовило створення унікальної моделі колоніального управління, яка зрештою привела до формування нових державних утворень у межах Британської Співдружності.

1.3. Джерельна база та історіографія проблеми дослідження

Дослідження британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії спирається на широку та різноманітну джерельну базу, що дає змогу комплексно проаналізувати як офіційні механізми імперського управління, так і практичну реалізацію колоніальної політики на місцях. Використання різних типів історичних джерел у поєднанні з напрацюваннями сучасної історіографії дозволяє відтворити цілісну картину колоніального розвитку регіону [15, с.113].

Проблематика британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії представлена також у працях українських авторів, які аналізують її в межах загальної історії колоніальних імперій. О.В.Колесник розглядає Австралію та Нову Зеландію як класичні приклади переселенського колоніалізму, де колоніальні інститути стали основою майбутньої

державності [16, с. 214-216]. Водночас М.М.Мельник наголошує на необхідності критичного аналізу імперської спадщини, зокрема в контексті становища корінних народів [21, с. 81].

Джерельну базу дослідження умовно можна поділити на кілька основних груп. Першу групу становлять офіційні документи британської колоніальної адміністрації: акти парламенту, королівські прокламації, інструкції губернаторам, звіти колоніальних секретарів та матеріали колоніальних комісій. Особливу цінність мають документи, що стосуються адміністративної організації колоній, земельної політики та впровадження принципів самоврядування. До цієї ж групи джерел належать міжнародні угоди, зокрема Договір Вайтангі 1840 року, який відіграв ключову роль у формуванні правового статусу Нової Зеландії.

Другу групу джерел становлять статистичні матеріали та економічні звіти XIX - початку XX століття. Вони дають змогу простежити демографічні зміни, масштаби європейської міграції, розвиток господарських галузей і включення Австралії та Нової Зеландії до світової торгівельної системи. Такі джерела є важливими для оцінки економічних наслідків колоніальної політики та її впливу на соціальну структуру колоніальних суспільств.

Третя група джерел включає мемуари, щоденники та листування британських колоніальних чиновників, поселенців, місіонерів і військових. Ці матеріали дозволяють відтворити повсякденні практики колоніального управління, ставлення представників імперської влади до корінного населення та сприйняття колоніальних процесів самими переселенцями. Водночас суб'єктивний характер таких джерел потребує критичного підходу та співставлення з офіційними документами [17, с.210].

Окрему групу становлять усні свідчення та традиційні наративи корінних народів Австралії та Нової Зеландії, зафіксовані в етнографічних дослідженнях і пізніших історичних роботах. Ці джерела є важливими для

розуміння соціальних та культурних наслідків колоніалізму, а також для переосмислення колоніальної історії з позицій постколоніальних студій.

Історіографія проблеми є надзвичайно широкою та різноманітною. У класичній британській історіографії XIX - початку XX століття колоніальна політика розглядалася переважно в контексті «цивілізаційної місії» та прогресивної ролі Британської імперії. Такі праці зосереджувалися на адміністративних досягненнях імперії та формуванні політичних інститутів, майже не приділяючи уваги негативним наслідкам колоніального правління.

Із другої половини XX століття в історичній науці відбувся суттєвий перегляд підходів до вивчення колоніалізму. Значний вплив на формування нової парадигми мали праці Р. Робінсона та Дж. Галлахера, які запропонували концепцію «неформальної імперії» та підкреслили економічні механізми імперського впливу. Подальший розвиток цієї проблематики пов'язаний із дослідженнями П. Кейна та А. Хопкінса, котрі розглядали британський колоніалізм як систему фінансово-економічних інтересів та адміністративних еліт.

Сучасна історіографія Австралії та Нової Зеландії значну увагу приділяє специфіці переселенських колоній і відмінностям колоніальної політики в різних регіонах імперії. Дослідники акцентують увагу на ролі міграції, впровадженні принципів відповідального уряду та формуванні домініонної моделі державності. Водночас усе більшого значення набувають постколоніальні та міждисциплінарні підходи, зокрема праці, присвячені історії корінних народів, колоніальному дискурсу та проблемі історичної пам'яті [40, с.198].

Таким чином, аналіз джерельної бази та історіографії засвідчує, що проблема британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії потребує комплексного й критичного підходу. Поєднання різних типів джерел і наукових концепцій створює методологічне підґрунтя для

подальшого дослідження практики колоніального управління та її наслідків, що буде здійснено в наступних розділах кваліфікаційної роботи.

Таким чином, у першому розділі кваліфікаційної роботи було розглянуто теоретико-історичні засади британської колоніальної політики та визначено місце Австралії й Нової Зеландії в системі колоніальних володінь Британської імперії. Проведений аналіз дозволив сформуванати цілісне уявлення про характер і еволюцію британського колоніалізму в контексті переселенських колоній Південно-Тихоокеанського регіону.

У результаті дослідження встановлено, що колоніальна політика Великої Британії формувалася як багатовимірна та динамічна система управління, яка зазнавала суттєвих трансформацій упродовж XVIII-XIX століть. Вона поєднувала економічні, політичні й ідеологічні чинники, а характер її реалізації залежав від стратегічних інтересів метрополії, типу колонії та місцевих умов. Особливістю британського колоніалізму була здатність до адаптації та поступового впровадження різних моделей управління.

Аналіз місця Австралії та Нової Зеландії в колоніальній системі Британської імперії показав, що ці території належали до переселенських колоній, розвиток яких ґрунтувався на довгостроковому заселенні, економічному освоєнні та інтеграції в імперський простір. Їхнє геополітичне значення, економічний потенціал і демографічні процеси зумовили застосування особливих форм колоніального управління, спрямованих на поступове розширення самоврядування за умови збереження контролю з боку метрополії.

Розгляд джерельної бази та історіографії проблеми засвідчив, що британська колоніальна політика в Австралії та Новій Зеландії є об'єктом значної наукової уваги та різноманітних інтерпретацій. У сучасній історіографії переважають критичні та постколоніальні підходи, які

акцентують увагу на суперечливості імперського панування, його соціальних і культурних наслідках, а також проблемі становища корінних народів. Використання різних типів джерел дозволяє комплексно дослідити як офіційні механізми колоніального управління, так і повсякденний вимір колоніального досвіду.

Отже, результати першого розділу засвідчують, що британська колоніальна політика не була уніфікованою чи статичною моделлю, а являла собою гнучку систему, здатну пристосовуватися до регіональних особливостей. Сформовані в цьому розділі теоретико-методологічні узагальнення створюють ґрунтовне підґрунтя для подальшого аналізу практичної реалізації колоніальної політики Великої Британії в Австралії та Новій Зеландії, що було здійснено в наступних розділах магістерської роботи.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ БРИТАНСЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В АВСТРАЛІЇ ТА НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ

2.1. Особливості колонізації Австралії

Офіційно вважається, що Австралію відкрив голландський мореплавець Віллем Янсзон у 1606 році. Він доплив до затоки Карпентарія на півночі материка і висадився на півострові КейпЙорку - найпівнічнішій точці Австралії, яка знаходиться лише в 18 160 км від Нової Гвінеї. За рік до нього в цих водах плавав іспанець Луїс Паес Торрес, який пройшов зовсім недалеко від австралійського узбережжя і навіть, імовірно, бачив землю на горизонті, але прийняв її за черговий архіпелаг. Існує ще кілька альтернативних теорій відкриття Австралії. За однією з них, ще до Віллема Янсзона материк виявили португальські мореплавці. Флотилія під керівництвом де Сікейра досліджувала шлях до Молуккських островів і відправляла кілька експедицій навколо архіпелагу. Одна з таких експедицій під командуванням Мендонса в 1522 році приблизно відвідала північно-західні береги Австралії [37, с.15].

Теорія раннього відкриття Австралії здається правдоподібною, оскільки саме на західному узбережжі у XX столітті знайшли гармати XVI століття. На території материка не раз виявляли незвичайні знахідки, які можна пояснити тільки ранніми плаваннями європейців до австралійських берегів. Проте ці теорії вважаються спірними. Крім того, відкриття Австралії залишалося невідомим для Європи аж до плавань голландців. Янсзон оголосив знайдені території володінням Нідерландів, хоча голландці так і не почали їх освоєння. У наступні кілька десятиліть років голландці продовжували досліджувати Австралію. У 1616 році західне узбережжя відвідав Дерк Хартог, через три роки Фредерік де Хаутман досліджував кілька сотень кілометрів узбережжя. У 1642 році Абель Тасман почав знамениті морські

походи, під час яких відкрив Нову Зеландію, Тасманію, Фіджі і Тонга, а також довів, що Австралія – окремий континент [36, с.14].

Голландці вивчали тільки західне узбережжя Австралії, вся інша берегова лінія і внутрішні землі залишалися недослідженими аж до плавань Джеймса Кука через ціле століття, в 1769 році. Вважалося, що відкрита голландцями Нова Голландія (перша назва Австралії) не належить до гіпотетичного південного материка *Terra Australis Incognita*, про існування якого здогадувалися з давніх часів. Нова Голландія була непривітним місцем зі складним кліматом і вороже налаштованими тубільцями, тому до неї довгий час не виявляли інтересу [41, с.19].

У середині XVIII століття британцям спала ідея засилати засуджених на острови Південного океану або на імовірно існуючий материк під назвою Невідома Південна Земля. У 19 1769 році англійський лейтенант Джеймс Кук відправився на кораблі «Індевор» на Таїті із секретним завданням: знайти Південний материк і досліджувати береги Нової Голландії. Кук приплив до східного узбережжя Австралії і висадився в бухті Ботані. Дослідивши прибережні землі, він дійшов висновку, що вони досить сприятливі для заснування колонії. Потім Кук вирушив уздовж берегів у північно-західному напрямку і знайшов протоку між Австралією і Новою Гвінеєю (тим самим довів, що цей острів не є частиною материка). Завдання знайти Південний материк мореплавець не виконав. Під час другої навколосвітньої експедиції Кук досліджував південні широти і дійшов висновку, що в них не існує жодних великих земель, крім Австралії [38, с. 33]

Мрії про *Terra Australis* були зруйновані, але назва залишилася. У 1814 році англійський мореплавець Метью Фліндерс запропонував назвати Нову Голландію Австралією. На той час на материку вже існували колонії з декількох штатів, які не відразу прийняли пропозицію, але з часом стали вживати цю назву. У 1824 році вона стала офіційною.

Кук рекомендував для поселення бухту Ботані. Сюди в 1787 році і відправився перший флот з поселенцями. Це були каторжники - але в більшості своїй не злісні злочинці, грабіжники і вбивці, а колишні торговці і фермери, засуджені на недовгий термін за незначні злочини. Багатьом з них незабаром дали помилювання і виділили ділянки для ферм. Рештою переселенцями були піхотинці із сім'ями, офіцери та інші службовці. Кораблі знайшли недалеко від бухти Ботані зручне місце для колонізації - затока Порт-Джексон, де заснували поселення в бухті Сідней-Коув. Дата створення колонії - 26 грудня 1788 року - пізніше стала національним святом, Днем Австралії. Через місяць губернатор поселення офіційно оголосив про створення колонії, яку назвали Новий Південний Уельс. Населений пункт став називатися на честь британського міністра внутрішніх справ, віконт Сідней. Так виникло місто Сідней - зараз найбільше і найрозвиненіше в Австралії [37, с. 5].

Губернатор колонії намагався налагодити відносини з аборигенами, допомагав каторжникам виправитися, налагоджував торгівлю і сільське господарство. Перші роки були важкими для поселенців: продовольства не вистачало, у каторжників було мало професійних навичок, а нові засуджені, які прибували в колонію, виявлялися хворими і непрацездатними після довгого і складного плавання. Але губернатору вдалося розвинути колонію, і з 1791 року її справи пішли вгору. Умови життя каторжників були суворими. Їм доводилося виконувати величезну роботу зі створення колонії: зводити будинки і дороги, допомагати фермерам. Вони голодували і піддавалися суворим покаранням. Але помилювані ув'язнені залишалися в Австралії, отримували свої наділи і самі могли брати до себе на роботу каторжників. Один з таких колишніх ув'язнених виростив перший успішний урожай пшениці в 1789 році. Незабаром колонія стала самостійно забезпечувати себе їжею. У 1793 році в Сідней приїхали перші вільні поселенці (якщо не брати

до уваги військових, які охороняли каторжників). Їм безкоштовно видали землі, надали на перших порах сільськогосподарський інвентар, дали право на вільне пересування і використання праці ув'язнених [35, с. 102-104].

Після заснування колонії дослідження Австралії продовжилися. Європейці користувалися послугами місцевих провідників, тому більшість подорожей були вдалими. У 1813 році експедиція Блакленда, Лоусона і Вентворта пройшла по хребтах Блакитних гір на захід від Сіднея і знайшла великі пасовища. У 1824 році експедиція Хьюмена і Ховелла зробила безліч важливих відкриттів, знайшла річку Муррей з притоками і відкрила багато нових пасовищ. У 1828 році Чарльз Стерт відкрив річку Дарлінг і дійшов до місця, де річка Муррей впадає у Велику Австралійську затоку. Потім відбулась ціла серія експедицій, які заповнювали прогалини колишніх досліджень. Європейські та австралійські дослідники зберігали багато оригінальних назв місць замість того, щоб давати свої. У 1839 році польський мандрівник Стшелецький забрався на найвищу вершину Австралії - гору Косцюшко в Австралійських Альпах.

У 1829 році Великобританія заявила свої права на всю західну частину Австралії. Колонію Новий Південний Уельс 21 розділили на кілька, з'явилися колонії Вікторія, Південна Австралія, Квінсленд, Північна територія, Суон-Рівер. Поселенці поступово поширювалися по всьому континенту. В цей час були засновані великі міста Мельбурн і Брісбен [37, с. 91]. Аборигени під натиском європейських колоністів відступали від узбережжя вглиб материка. Їх чисельність дуже зменшилася через хвороби, які приносили переселенці. В середині XIX століття все корінне населення було переміщено в резервації, багатьох відправляли туди насильно. До 1840 року традиція відправляти каторжників до Австралії стала забуватися, після 1868 року її більше не практикували. У 1850-ті роки в Австралії розпочалася Золота лихоманка. Британська влада встановила ліцензії на видобуток золота,

що вкрай не сподобалося золотошукачам. У 1854 році старателі з Балларату підняли повстання, відоме зараз як Еврікське. Повсталі створили Балларатську лігу реформ і висунули уряду низку вимог: ввести загальне виборче право, скасувати ліцензії на видобуток золота, скасувати майнові обмеження для кандидатів у парламент. Опір золотошукачів був придушений, їх заарештували і віддали під суд. Але суд не визнав повстанців винними. Багато вимог старателів було задоволено: скасували ліцензії і дали право звертатися до парламенту. Еврікське повстання стимулювало розвиток лібералізму в Австралії. Ця подія стала однією з ключових в історії країни. У 1855 році Новий Південний Уельс здобув право на самоврядування, залишаючись частиною Британської імперії. Деяко пізніше, в 1856 році, самоврядування отримали Вікторія, Тасманія і Південна Австралія, в 1859 році - Квінсленд, у 1890 році - Західна Австралія. Їхні уряди займалися внутрішніми справами, а зовнішньою політикою, обороною і торгівлею продовжувала завідувати Великобританія. Золота лихоманка сприяла економічному підйому в Австралії. Кілька наступних десятиліть були благополучними для австралійців. У 1890-х роках економічна ситуація стала погіршуватися, одночасно почав збільшуватися робітничий рух, стали виникати нові політичні партії, а австралійські колонії задумалися про об'єднання [36, с. 112].

Почали виникати профспілки міських і сільськогосподарських працівників, які боролися за збільшення заробітної плати і скорочення тривалості робочого дня. Саме тут, в Австралії, вперше у світі кваліфіковані працівники добилися встановлення 8-годинного робочого дня. Було встановлено єдині поштові правила, створено збройні сили. Все це сприяло прискоренню економічного розвитку Австралії. На початку 1890-х років було створено Австралійську лейбористську партію [36, с. 388].

Колонізація Австралії Британською імперією мала комплексний і багатоетапний характер, що визначався поєднанням внутрішніх соціально-економічних проблем метрополії, стратегічних інтересів Великої Британії та специфіки природно-географічних умов австралійського континенту. На відміну від більшості колоній імперії, Австралія з самого початку розвивалася як територія постійного європейського заселення, що зумовило довгострокові наслідки для її політичної та соціальної еволюції.

Українські історики підкреслюють, що колонізація Австралії мала пенітенціарно-переселенський характер, що суттєво вплинуло на формування колоніального суспільства. За словами С.О.Сидоренка, відсутність правового визнання аборигенів стала визначальним чинником соціальної асиметрії в колоніальній Австралії [27, с. 89-91].

Початок британської колонізації Австралії наприкінці XVIII століття був безпосередньо пов'язаний із кризою пенітенціарної системи у Великій Британії. Втрата північноамериканських колоній, які раніше використовувалися як місце заслання, змусила британський уряд шукати альтернативні території для депортації засуджених. Заснування в 1788 році колонії Новий Південний Уельс стало відповіддю на цю проблему. Таким чином, пенітенціарна функція визначила початкову логіку колоніального управління, соціальну структуру населення та характер перших поселень.

На ранньому етапі колоніальна адміністрація в Австралії мала яскраво виражений військовий характер. Губернатор наділявся надзвичайно широкими повноваженнями, поєднуючи законодавчу, виконавчу та судову владу. Така система відповідала потребам контролю над засудженими та забезпечення елементарного порядку в умовах відсутності розвинених цивільних інституцій. Водночас зосередження влади в руках адміністрації створювало напруженість між колоніальними чиновниками та цивільними поселенцями.

Значним етапом у процесі колонізації стало поступове зростання чисельності вільних переселенців. Упродовж першої половини XIX століття британська влада активно заохочувала імміграцію з Європи, що відповідало імперській стратегії перетворення Австралії на економічно самодостатню колонію. Вільні поселенці відіграли вирішальну роль у розвитку сільського господарства, формуванні приватної власності на землю та становленні нової колоніальної еліти. Саме їхній вплив став одним із ключових чинників поступового згорання пенітенціарної системи.

Основні етапи колонізації Австралії узагальнено в Додатку Б.

Земельна політика була центральним елементом колоніального освоєння Австралії. Британська влада застосовувала доктрину *terra nullius*, згідно з якою континент розглядався як нічийна земля, що юридично ігнорувало права аборигенів на володіння територіями. Земельні наділи розподілялися між колоністами, часто у великих масштабах, що сприяло розвитку вівчарства та появи великих фермерських господарств. Разом із тим така практика призводила до масового витіснення корінного населення, руйнування традиційного укладу життя та загострення міжетнічних конфліктів [44].

Економічна трансформація Австралії особливо прискорилося в середині XIX століття у зв'язку з відкриттям родовищ золота. Золота лихоманка мала багатомірний вплив на колоніальне суспільство: вона стимулювала масову міграцію, сприяла стрімкому зростанню міст, розвитку транспортної інфраструктури та появі нових соціальних груп. Економіка колонії почала диверсифікуватися, що послабило її залежність від прямої підтримки метрополії.

Соціальна структура колоніальної Австралії поступово ускладнювалася. Окрім колишніх засуджених і вільних переселенців, формувалася прошарок підприємців, торговців та представників інтелігенції.

Водночас аборигенне населення опинилося на маргінесі суспільного життя, зазнаючи дискримінації та виключення з політичних і економічних процесів. Ця соціальна асиметрія стала однією з найгостріших спадків колоніального минулого Австралії.

Розвиток колоніального суспільства зумовив потребу в політичних реформах. Уже з 1830-1840-х років колоністи дедалі наполегливіше вимагали розширення представницьких прав і обмеження влади призначених чиновників. У відповідь британський уряд поступово впроваджував принципи самоврядування. У 1850-х роках більшість австралійських колоній отримали власні законодавчі збори та відповідальні уряди, що стало важливим кроком на шляху до автономії [57, с.218].

Водночас збереження імперського контролю залишалось важливою складовою британської політики. Питання оборони, зовнішніх відносин і торгівельної політики продовжували перебувати у сфері відповідальності метрополії. Таким чином, Австралія на тривалий час опинилася в проміжному стані між колоніальною залежністю та самостійним політичним розвитком.

Отже, колонізація Австралії була складним і суперечливим процесом, що поєднував елементи примусового заселення, економічного освоєння та поступової політичної емансипації. Саме еволюційний характер колоніальної політики Британії в Австралії створив умови для формування самоврядних інституцій і заклав основи майбутньої державності, водночас залишивши глибокі соціальні та культурні проблеми, що зберігають актуальність і в сучасний період.

2.2. Колоніальна політика Британії в Новій Зеландії

Колоніальна політика Британської імперії в Новій Зеландії формувалася в особливих історичних умовах і суттєво відрізнялася від

політики, реалізованої в Австралії. Ці відмінності були зумовлені як пізнішим включенням островів до складу Британської імперії, так і високим рівнем соціальної організації корінного населення — маорі, які мали розвинені політичні структури, систему земельних відносин і чітко окреслену етнічну ідентичність. Саме цей чинник змусив британську владу шукати більш легітимні та формалізовані моделі колоніального управління.

Колонізація Нової Зеландії почалася в 1839 р, коли британська Новозеландська компанія, створена Уейкфілдом, направила туди першу партію поселенців. Вони заснували на Північному острові р Веллінгтон, що став пізніше столицею Нової Зеландії. У 1840 р, в момент загострення англо-французького суперництва за острова Тихого океану, англійці уклали з вождями маорі «договір в Ваїтангі», на підставі якого Нова Зеландія була оголошена британським володінням. Вже на початку 1850-х рр. тут були створені місцеві органи самоврядування. Масове захоплення земель тубільців маорі привів до численних Англо-маорійським війнам, котрі проходили в період з 1843 по 1872 р ході цих подій білі переселенці перевищили за чисельністю корінне населення. Найкровопролитнішою була війна 1863-1864 рр., що завершилася масовою конфіскацією маорійських земель. Незважаючи на поразку, в 1874 р маорі отримали представництво в законодавчих зборах колонії. З кінця XIX в. почалося «маорійського відродження», чисельність маорі знову стала зростати [34, с.81].

У 1861 р на Південному острові, не порушене війною, було знайдено золото. «Золота лихоманка» супроводжувалася зростанням імміграції та швидким збільшенням білого населення. Після завершення війни з маорі економічний і соціальний розвиток колонії прискорилося. Головною галуззю господарства було вівчарство; розвивалося також м'ясо-молочне виробництво. Винахід холодильної установки і поява рефрижераторних суден відкрило можливості для експорту його продукції за кордон. У 1882 р

перша партія мороженого м'яса з Нової Зеландії була доставлена в Лондон. Згодом далека колонія перетворилася в «заморську ферму» Англії.

З самого початку влади колонії проявляли велику турботу про народну освіту. Прийнятий в 1877 р закон зробив початкову освіту безкоштовним, обов'язковим і світським. У 1885 р він був поширений на маорі [32, с.76].

У 1891 р в Новій Зеландії було прийнято відразу більш сорока законів про працю. За рівнем, масштабами та багатством змісту соціального законодавства «Британія Південних морів» випередила найрозвиненіші країни світу. У. П. Ривс, один з перетворювачів країни, говорив: «Чим більше держава робить для громадян, тим краще воно виконує свої обов'язки». Він вважав, що в максимальному розширенні функцій держави «полягає справжня демократія». У 1893 р в Новій Зеландії було введено загальне виборче право, поширювалося на маорі. Вперше в світі виборчі права в масштабах цілої країни отримали жінки. Одним з сміливих соціальних дослідів уряду Нової Зеландії, які привернули увагу всього мислячого світу, став закон 1894 року про промислових союзах і врегулювання трудових спорів. В кінці 1890-х рр. був встановлений мінімум зарплати і скорочена тривалість робочого тижня. Систему соціального законодавства увінчав закон про пенсії для всіх громадян, які досягли 65 років. Завдяки закону про охорону материнства про Нової Зеландії заговорили як про країну, де живуть «найздоровіші діти в світі». Були прийняті також закони про примусовий викуп великих землеволодінь і продажу земель дрібним фермерам, про кредитування і про інші заходи сприяння фермерам. Причини, що породжували бідність, були зведені в Новій Зеландії до мінімуму [3, с.196].

До початку ХІХ століття британський вплив у Новій Зеландії мав фрагментарний і неформальний характер. Основними агентами європейської присутності виступали місіонери, китобої, торговці та представники приватних компаній, зокрема Новозеландської компанії. Британський уряд

спочатку намагався уникнути прямого втручання, вважаючи витрати на утримання колоніальної адміністрації економічно невиправданими. Водночас зростання кількості європейських поселенців, конфлікти між ними та маорі, а також загроза втручання інших європейських держав змусили Велику Британію перейти до активнішої колоніальної політики.

Ключовим етапом формування британського колоніального панування стало підписання у 1840 році Договору Вайтангі. Цей документ, укладений між представниками Британської корони та вождями маорі, мав закріпити суверенітет Великої Британії над Новою Зеландією та водночас гарантувати корінному населенню збереження прав на землю, ресурси та традиційні форми самоуправління. Проте різночитання англійського та маорійського текстів договору заклали підґрунтя для майбутніх конфліктів. У маорійській інтерпретації договір розглядався як форма співіснування з британською владою, а не як повна втрата суверенітету [7, с.89]. Хронологію та ключові етапи колоніального розвитку Нової Зеландії подано в Додатку В.

У вітчизняній історіографії наголошується на винятковій ролі Договору Вайтангі в історії Нової Зеландії. Л. С. Семенюк зазначає, що навіть попри численні порушення, цей документ створив правовий прецедент, який у подальшому став основою для постколоніального перегляду відносин між державою та маорі [26, с. 144].

Після офіційної анексії Нової Зеландії британська колоніальна адміністрація зіткнулася з необхідністю поєднання імперського контролю з управлінням складним міжетнічним суспільством. Центральним елементом колоніальної політики стало земельне питання, яке безпосередньо торкалося інтересів маорі. Незважаючи на формальні гарантії, британська влада активно сприяла відчуженню земель корінного населення шляхом сумнівних угод, адміністративного тиску та законодавчих обмежень. Це призвело до поступового руйнування традиційної економічної бази маорі.

Загострення земельних суперечок у середині XIX століття переросло у збройні конфлікти, відомі як Новозеландські війни. Вони стали важливим чинником трансформації колоніальної політики та демонстрували обмеженість спроб мирного співіснування в умовах інтенсивної європейської колонізації. Поразка маорі у війнах призвела до масових конфіскацій земель, посилення військово-адміністративного контролю та закріплення домінування європейського населення у політичному житті колонії.

Адміністративна модель управління Новою Зеландією вирізнялася централізованістю. Влада зосереджувалася в руках губернатора, який представляв інтереси метрополії та координував діяльність усіх органів управління. Така форма правління пояснювалася необхідністю оперативного реагування на конфлікти й контролю територій із компактним проживанням маорі. Водночас вона викликала невдоволення європейських поселенців, які вимагали більшого впливу на ухвалення рішень.

Економічний розвиток Нової Зеландії в колоніальний період був тісно пов'язаний із аграрною спеціалізацією. Освоєння земель сприяло розвитку тваринництва, рослинництва та створенню фермерських господарств, орієнтованих на експорт до метрополії. Включення Нової Зеландії до світової торгівельної системи Британської імперії сприяло зростанню транспортної інфраструктури, портів і міських центрів. Водночас така модель розвитку посилювала економічну залежність колонії від зовнішніх ринків [14, с.47].

Соціальна структура колоніальної Нової Зеландії формувалася під впливом процесів європейської імміграції та маргіналізації корінного населення. Європейська спільнота поступово формувала власні політичні інституції, пресу та органи самоврядування. Маорі, попри формальне визнання певних прав, фактично втрачали можливість впливати на державну політику. Це зумовило появу маорійських рухів спротиву та спроб зберегти політичну автономію.

Починаючи з другої половини XIX століття, Британська імперія почала поступово змінювати підходи до управління Новою Зеландією. У відповідь на зростання чисельності європейських поселенців і фінансові витрати метрополія надала колонії ширші права самоврядування. Запровадження виборних законодавчих органів і відповідального уряду стало важливим кроком на шляху політичної автономії. Проте ключові сфери — оборона, зовнішня політика та імперські фінанси — залишалися під контролем Лондона [16, с.115].

Особливою рисою колоніальної політики в Новій Зеландії стала стійкість правового дискурсу довкола Договору Вайтангі. Навіть за умов його порушення, договір залишався важливим символічним і юридичним інструментом, до якого апелювали як британська адміністрація, так і представники маорі. Саме ця обставина сприяла формуванню в Новій Зеландії специфічної моделі постколоніального переосмислення минулого, що суттєво відрізняє її від австралійського досвіду [16, с.117].

Отже, колоніальна політика Британської імперії в Новій Зеландії характеризувалася прагненням поєднати імперський контроль із формальною правовою легітимацією колоніального панування. Попри декларовані принципи захисту прав корінного населення, на практиці ця політика спричинила масштабні соціальні потрясіння, конфлікти та нерівність. Водночас саме в межах колоніального періоду сформувалися політичні й правові інституції, що стали основою сучасної новозеландської державності.

2.3. Політика Великої Британії щодо корінних народів Австралії та Нової Зеландії

Політика Британської імперії щодо корінних народів Австралії та Нової Зеландії була одним із найбільш суперечливих і драматичних аспектів колоніального правління. Її характер визначався поєднанням імперських інтересів, расових уявлень, економічних потреб колонізації та прагматичних міркувань адміністративного контролю. Попри належність обох територій до переселенських колоній, підходи британської влади до аборигенів Австралії та маорі Нової Зеландії суттєво відрізнялися, що зумовило різні історичні наслідки.

Порівняльний аспект колоніальної політики щодо корінних народів висвітлюється в працях українських дослідників. О.Є.Лисенко підкреслює, що відмінності у правовому статусі корінного населення Австралії та Нової Зеландії зумовили різні моделі соціальної інтеграції в постколоніальний період [18, с. 203]. Подібної думки дотримується С.О.Набок, який наголошує на структурному характері колоніальної дискримінації [22, с.69]. Порівняльну характеристику становища корінного населення в обох колоніях узагальнено в Додатку А.

Однією з ключових відмінностей стала правова база взаємин між колоніальною владою та корінним населенням. В Австралії британська колонізація здійснювалася на основі доктрини *terra nullius*, відповідно до якої континент вважався юридично «нічийною землею». Це означало повне ігнорування традиційних механізмів володіння землею, духовного зв'язку аборигенів із територією та їхніх політичних структур. У Новій Зеландії, навпаки, британська держава визнала існування організованого корінного суспільства, що знайшло відображення в укладенні Договору Вайтангі у 1840 році.

Політика щодо австралійських аборигенів на ранньому етапі колонізації мала переважно репресивний і виключальний характер. Розширення європейських поселень супроводжувалося насильницьким витісненням корінного населення з традиційних земель, знищенням економічної основи їхнього існування та фізичним скороченням чисельності. Колоніальна адміністрація тривалий час розглядала аборигенів як перешкоду для освоєння територій, а не як суб'єктів правових відносин. Відсутність договірних механізмів позбавляла корінне населення можливості захисту своїх інтересів.

Упродовж ХІХ століття британська влада в Австралії поступово почала впроваджувати елементи так званої «захисної політики». Було створено спеціальні інституції та призначено посадових осіб, відповідальних за «опіку» над аборигенами. Проте на практиці ці заходи часто обмежували свободу пересування, руйнували родинні зв'язки та сприяли примусовій асиміляції. Найбільш трагічним наслідком цієї політики стало систематичне вилучення дітей з аборигенських родин, що призвело до формування так званих «втрачених поколінь» [22, с.68].

Політика щодо маорі в Новій Зеландії спочатку мала більш інституціоналізований характер. Договір Вайтангі формально визнавав право маорі на володіння землями та обіцяв захист їхніх інтересів з боку Британської корони. Проте вже в середині ХІХ століття стало очевидно, що практична реалізація положень договору відбувається вибірково. Британська адміністрація використовувала неоднозначність формулювань для легітимації відчуження земель, що поступово підривало довіру маорі до колоніальної влади.

Загострення земельного питання призвело до збройних конфліктів між маорі та британськими військами і колоністами, відомих як Новозеландські війни. На відміну від Австралії, маорі чинили організований військово-

політичний опір колонізації, спираючись на традиційні структури влади та нові форми об'єднання. Поразка маорі в цих конфліктах спричинила масштабні конфіскації земель, що серйозно підірвало економічну та соціальну основу корінного суспільства [22, с.69].

Важливою відмінністю між двома колоніями стала подальша еволюція політики щодо корінного населення. В Австралії до середини ХХ століття аборигени фактично залишалися поза межами громадянського суспільства та політичного життя. Їхній правовий статус був невизначеним, а дискримінаційні практики – системними. У Новій Зеландії маорі, попри втрату значної частини земель, зберегли певний рівень правової суб'єктності. Представництво маорі в парламенті та постійне звернення до Договору Вайтангі створили підґрунтя для поступового перегляду колоніальної спадщини [36, с.218].

Соціальні та культурні наслідки британської політики щодо корінних народів в обох регіонах мали довготривалий і травматичний характер. Руйнування традиційних форм господарювання, демографічні втрати, насильницька асиміляція та маргіналізація призвели до глибоких соціальних дисбалансів. Водночас різні колоніальні моделі зумовили й різний характер постколоніального переосмислення минулого.

У контексті сучасної історіографії політика Великої Британії щодо корінних народів Австралії та Нової Зеландії розглядається крізь призму постколоніальних студій, прав людини та історичної справедливості. Велика увага приділяється аналізу структурного насильства, імперських дискурсів та тривалих наслідків колоніального панування. Особливо показовим є порівняльний підхід, який дозволяє простежити, як різні правові та адміністративні моделі вплинули на становище корінних народів [50, с.38].

Таким чином, політика Британської імперії щодо корінних народів Австралії та Нової Зеландії була неоднорідною й суперечливою. Відсутність

правового визнання аборигенів в Австралії та формальне, але часто порушуване визнання прав маорі в Новій Зеландії визначили глибину соціальних та культурних травм у кожному з регіонів. Саме ці відмінності стали ключовим чинником різного постколоніального досвіду двох країн і суттєво вплинули на їхній сучасний розвиток [52, с.1475].

Отже, у другому розділі кваліфікаційної роботи було здійснено комплексний аналіз практичної реалізації британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії у XIX – на початку XX століття. Розгляд особливостей колонізації цих територій дозволив виявити як спільні риси імперського управління, так і суттєві відмінності, зумовлені місцевими соціальними, політичними та культурними умовами.

Аналіз процесу колонізації Австралії засвідчив, що британська політика в цій колонії пройшла шлях від пенітенціарної моделі до системи самоврядних переселенських колоній. Початкове зосередження влади в руках військово-адміністративної еліти поступово змінювалося розширенням громадянських і політичних прав європейських поселенців. Водночас така еволюція супроводжувалася систематичним витісненням корінного населення та ігноруванням його прав на землю, що створило довготривалі соціальні конфлікти.

Дослідження колоніальної політики Британії в Новій Зеландії показало, що британська влада намагалася надати процесу колонізації правової легітимності шляхом укладення Договору Вайтангі. Проте суперечності між декларованими принципами та реальною практикою колоніального управління призвели до загострення земельного питання й збройних конфліктів з маорі. Попри це, у Новій Зеландії збереглися правові механізми, які згодом стали основою для перегляду колоніальної спадщини та формування специфічної постколоніальної моделі розвитку [42, с.92].

Окрему увагу в розділі було приділено політиці Британської імперії щодо корінних народів Австралії та Нової Зеландії. Проведений аналіз засвідчив принципову відмінність підходів: повну відсутність правового визнання австралійських аборигенів та формально-правове, але часто порушуване визнання прав маорі. Ці відмінності визначили різну глибину соціальних, економічних і культурних наслідків колоніального панування в обох регіонах.

Отже, реалізація британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії характеризувалася поєднанням імперського прагматизму, адміністративної гнучкості та системної нерівності у ставленні до корінних народів. Саме ця суперечливість зумовила специфіку колоніального розвитку обох територій і створила підґрунтя для сучасних політичних та соціальних процесів у цих державах.

Здобуті висновки підтверджують необхідність порівняльного підходу до вивчення британської колоніальної політики, що дозволяє глибше усвідомити механізми імперського управління та їхні довготривалі наслідки. У зв'язку з цим у наступному розділі роботи буде здійснено порівняльний аналіз колоніальної політики Британії в Австралії та Новій Зеландії з метою виявлення ключових закономірностей і відмінностей.

РОЗДІЛ 3. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТА НАСЛІДКИ БРИТАНСЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Спільні та відмінні риси колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії

Порівняльний аналіз колоніальної політики Великої Британії в Австралії та Новій Зеландії є ключовим для розуміння специфіки британської імперської моделі управління переселенськими колоніями. Незважаючи на спільну належність до глобальної колоніальної системи Британської імперії, ці дві території розвивалися за різними сценаріями, що було зумовлено історичними умовами їх включення до імперії, соціальною організацією корінного населення, формами землеволодіння та обраними механізмами адміністративного управління.

Передусім слід зазначити, що Австралія і Нова Зеландія посідали схоже стратегічне місце в імперській геополітиці Великої Британії. Обидві території розглядалися як важливі опорні пункти у Південній півкулі, покликані забезпечити британську присутність у Тихоокеанському регіоні, контроль за морськими шляхами та стримування експансії інших європейських держав. Саме тому метрополія відмовилася від суто експлуатаційної моделі колоніалізму і зробила ставку на довготривале заселення цих територій європейськими переселенцями [20, с.59].

Спільною рисою колоніальної політики в обох регіонах стало заохочення масової європейської міграції. Колоніальна адміністрація розглядала демографічне зростання європейського населення як ключову передумову стабільності та економічного успіху колоній. В Австралії цей процес початково мав примусовий характер у вигляді пенітенціарної системи, а згодом трансформувався в добровільну імміграцію. У Новій Зеландії ж переселення від самого початку орієнтувалося на вільних колоністів, що вплинуло на структуру колоніального суспільства.

Іншою спільною рисою була економічна інтеграція Австралії та Нової Зеландії до світової системи британської торгівлі. Обидві колонії виконували роль постачальників сировини та сільськогосподарської продукції, необхідної для потреб метрополії. Розвиток транспортної інфраструктури, портів і фінансових інститутів відбувався з урахуванням зовнішньоторговельної орієнтації, що формувало залежний тип економічного розвитку [45, с.194].

Водночас фундаментальні відмінності між колоніальною політикою в Австралії та Новій Зеландії проявилися вже на рівні правових підстав колонізації. В Австралії британське панування ґрунтувалося на доктрині *terra nullius*, яка юридично заперечувала існування аборигенських прав на землю та суверенітет. Ця концепція дозволила колоніальній владі здійснювати швидко і практично необмежене захоплення територій, але водночас заклала основу для системної дискримінації корінного населення.

Нова Зеландія, на відміну від Австралії, була включена до складу імперії на основі формального договору між Британською короною і маорі. Договір Вайтангі став унікальним явищем у британській колоніальній практиці, оскільки визнавав існування організованого корінного суспільства та декларував збереження його прав. Попри численні порушення, сама наявність договору визначила інший правовий і політичний вимір колоніальної політики [44].

Суттєво відрізнялися і форми взаємодії з корінним населенням. В Австралії колоніальна експансія супроводжувалася майже повною відсутністю переговорних процесів. Аборигенів розглядали не як сторін політичних відносин, а як перешкоду для господарського освоєння територій. У Новій Зеландії ж британська влада була змушена рахуватися з впливом маорі, які володіли військовим потенціалом і здатністю до колективної мобілізації.

Різниця в соціальній організації корінного населення зумовила і відмінності у формах опору колоніальній політиці. Австралійські аборигени чинили локальний і фрагментарний спротив, тоді як маорі змогли організувати масштабні військові кампанії, що змусило Британську імперію застосовувати повномасштабні військові операції. Це, у свою чергу, вплинуло на подальшу стратегію колоніального управління.

Адміністративні моделі також демонстрували як спільні принципи, так і значні розбіжності. В обох регіонах британська влада поступово переходила від жорсткого губернаторського управління до форм самоврядування. Проте в Австралії цей процес сприяв формуванню децентралізованої системи окремих колоній, що пізніше об'єдналися у федерацію. У Новій Зеландії натомість зберігалася централізована модель, яка визначила унітарний характер державності [56, с.49].

Важливою відмінністю стала й роль колоніальних еліт. В Австралії економічно потужні групи землевласників і підприємців рано інтегрувалися в систему управління та активно впливали на політику колоній. У Новій Зеландії колоніальна еліта формувалася повільніше, а питання взаємин із маорі постійно залишалися в центрі політичного дискурсу.

Довготривалі соціальні наслідки колоніальної політики в обох регіонах суттєво різнилися. В Австралії доктрина *terra nullius* спричинила глибоку і системну маргіналізацію аборигенів, наслідки якої проявлялися протягом усього ХХ століття. У Новій Зеландії маорі, хоча й зазнали значних втрат, змогли зберегти елементи політичної суб'єктності, що сприяло більш ранньому перегляду колоніальної спадщини [58, с.19].

Окремо слід наголосити на відмінностях у формуванні національної ідентичності. Австралійська ідентичність значною мірою вибудовувалася навколо європейського переселенського досвіду, тоді як новозеландська — з

урахуванням постійної присутності маорійського чинника. Це зумовило різні підходи до історичної пам'яті та політики примирення [19, с.72].

Таким чином, порівняльний аналіз свідчить, що британська колоніальна політика в Австралії та Новій Зеландії поєднувала єдину імперську логіку з глибокою регіональною варіативністю. Спільні цілі — економічна інтеграція, політична стабільність і збереження імперського контролю — реалізовувалися через різні механізми, що визначило відмінні траєкторії розвитку обох колоній. Ключові спільні та відмінні риси колоніальної політики Великої Британії в Австралії та Новій Зеландії узагальнено в Додатку А.

У підсумку можна стверджувати, що саме відмінності у правових засадах колонізації та характері взаємин із корінним населенням стали ключовим чинником формування різного постколоніального досвіду Австралії та Нової Зеландії. Це підтверджує тезу про те, що британський колоніалізм не був уніфікованою системою, а являв собою адаптивну модель управління, здатну набувати різних форм залежно від історичного контексту.

3.2. Політичні та соціально-економічні наслідки британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії

Британська колоніальна політика в Австралії та Новій Зеландії спричинила глибокі й довготривалі політичні та соціально-економічні трансформації, наслідки яких відчуваються в обох державах до сьогодні. Колоніальне панування не обмежувалося адміністративним контролем і господарським освоєнням територій, а докорінно перебудувало соціальні структури, системи влади, економічні зв'язки та моделі суспільного розвитку. Саме тому аналіз наслідків британської колоніальної політики є ключовим для розуміння сучасного стану Австралії та Нової Зеландії.

Політичні наслідки колоніального панування передусім проявилися у формуванні державних інститутів західного типу. У процесі колонізації обидві території перейняли британську модель парламентської демократії, правової системи та адміністративного управління. Запровадження інститутів відповідального уряду стало важливим етапом політичної емансипації колоній і заклало основу для їхнього поступового перетворення на самоврядні домініони. Водночас ці інститути формувалися в межах імперських рамок і спершу обслуговували інтереси європейського населення. Особливістю політичного розвитку Австралії стало формування федеративної моделі державності. Децентралізований характер колоніального управління, наявність кількох самоврядних колоній і сильних регіональних еліт зумовили потребу в об'єднанні при збереженні автономії. Федералізація на початку ХХ століття стала логічним завершенням колоніального періоду та водночас відображенням британської політико-правової традиції компромісу між центром і регіонами [26, с.279].

У Новій Зеландії політичні наслідки колоніалізму мали дещо інший характер. Централізована модель управління сприяла формуванню унітарної держави з сильними виконавчими інститутами. Важливим чинником політичного розвитку стало постійне співіснування колоніальної влади з корінним населенням, що вимагало створення правових і представницьких механізмів хоча б формального включення маорі до політичного процесу. Це зумовило особливу роль Договору Вайтангі в подальшій еволюції державності [2, с.381].

Соціальна структура колоніальних суспільств зазнала радикальних змін унаслідок британської колоніальної політики. Масова європейська міграція призвела до формування нових соціальних груп, зростання міського населення та появи класової стратифікації за західноєвропейським зразком. У

обох країнах сформувалися потужні середні класи, які стали основою політичної стабільності й економічного зростання.

Водночас колоніалізм сприяв системній маргіналізації корінних народів. В Австралії аборигени були практично виключені з політичного та економічного життя, що призвело до різкого падіння рівня життя, втрати традиційних форм господарювання та соціальної дезінтеграції. У Новій Зеландії маорі формально зберігали певні права, однак на практиці також зазнавали економічного витіснення та соціальної нерівності. Таким чином, соціальна структура обох суспільств формувалася на основі глибокої асиметрії [4, с.39].

Економічні наслідки британської колоніальної політики були не менш значущими. Австралія й Нова Зеландія були інтегровані в економічну систему Британської імперії як аграрно-сировинні придатки, орієнтовані на експорт продукції до метрополії. Така модель сприяла швидкому накопиченню капіталу, розвитку інфраструктури та включенню колоній у світову економіку, але водночас формувала залежний характер економічного розвитку.

В Австралії відкриття родовищ золота та інших корисних копалин значно прискорило економічний розвиток і сприяло диверсифікації господарства. Формування промислових центрів, розвиток транспорту та фінансових інститутів перетворили колонію на одну з найбільш економічно розвинених частин імперії. Проте розподіл економічних вигод залишався соціально нерівномірним, а корінне населення практично не було включене в ці процеси [30, с.96].

Економічний розвиток Нової Зеландії зосереджувався переважно на сільському господарстві та тваринництві. Висока орієнтація на експорт продовольства забезпечила колонії стабільні доходи й порівняно високий рівень життя європейського населення. Разом із тим ця модель поглиблювала

залежність від зовнішніх ринків і робила економіку вразливою до глобальних коливань [30, с.97].

Довготривалі наслідки колоніальної економічної політики виявляються й у сучасний період. Обидві держави зберегли сильну сировинно-експортну орієнтацію, сформовану ще в колоніальний період. Водночас у XXI столітті відбувається поступове переосмислення цієї моделі та пошук шляхів диверсифікації економіки.

Соціально-культурні наслідки колоніалізму проявилися у формуванні особливої колоніальної ідентичності, що поєднувала британські традиції з локальними елементами. Австралія та Нова Зеландія зберегли значну частину британської культурної спадщини — мову, правову культуру, освітні інститути. Водночас ставлення до корінних культур суттєво відрізнялося, що позначилося на політиці пам'яті та національному дискурсі.

У Новій Зеландії колоніальна спадщина стала підґрунтям для активного процесу примирення та переосмислення відносин із маорі. В Австралії цей процес розпочався значно пізніше й мав складніший характер. Таким чином, соціально-культурні наслідки колоніальної політики визначили різні моделі національної солідарності та політики ідентичності [52, с.1487].

Отже, політичні та соціально-економічні наслідки британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії носять багатовимірний і суперечливий характер. Колоніалізм сприяв формуванню ефективних державних інститутів і економічному зростанню, але водночас заклав підвалини глибокої соціальної нерівності та довготривалих конфліктів. Саме усвідомлення цієї подвійності дозволяє глибше зрозуміти сучасні політичні та соціальні процеси в обох державах. Узагальнену схему основних політичних, соціальних та економічних наслідків колоніальної політики подано в Додатку Г.

3.3. Значення британської колоніальної спадщини для сучасного розвитку Австралії та Нової Зеландії

Британська колоніальна спадщина відіграє визначальну роль у сучасному політичному, соціально-економічному та культурному розвитку Австралії й Нової Зеландії. Попри формальне завершення колоніального періоду та набуття повної державної самостійності, інституційні, правові й ментальні наслідки імперського правління продовжують впливати на функціонування суспільств і державних систем цих країн. Саме тому аналіз значення колоніальної спадщини виходить за межі історичного дослідження та набуває актуальності в контексті сучасної політики, права та суспільних дискусій.

Українські науковці розглядають британську колоніальну спадщину як чинник, що продовжує впливати на сучасний політичний розвиток держав переселенського типу. О.П.Криворучко підкреслює, що постколоніальні студії дозволяють переосмислити імперське минуле не лише як історичний факт, а як активний елемент сучасної суспільної свідомості [17, с. 57]. На думку О.Г.Шевченка, різні колоніальні моделі Австралії та Нової Зеландії визначили специфіку їхніх постколоніальних стратегій розвитку [34, с. 228].

Одним із найважливіших проявів британської колоніальної спадщини є збереження політико-правових інститутів, сформованих у колоніальний період. Австралія та Нова Зеландія успадкували від Британської імперії парламентську систему управління, принцип верховенства права, незалежну судову систему та традиції конституціоналізму. Ці інститути забезпечили стабільність політичного розвитку та стали основою демократичного устрою в обох державах. Водночас вони відображають спадковість імперської моделі, зокрема через символічну роль британської монархії.

Особливістю сучасного політичного розвитку Австралії та Нової Зеландії є збереження формального державного зв'язку з британською

короною. Обидві країни залишаються членами Британської Співдружності, а британський монарх формально виступає главою держави. У суспільному дискурсі це часто розглядається як символ історичної тягlosti, хоча водночас стає об'єктом політичних дебатів щодо доцільності республіканської форми правління. Таким чином, колоніальна спадщина продовжує впливати на питання державної ідентичності.

Економічна спадщина британського колоніалізму також має довготривалий характер. Моделі господарського розвитку, закладені в ХІХ столітті, визначили спеціалізацію Австралії та Нової Зеландії як експортоорієнтованих економік. Навіть у сучасний період ключове значення зберігають сировинні галузі, сільське господарство та тісна інтеграція у глобальні ринки. Колоніальна інфраструктура портів, транспортних шляхів і фінансових інститутів стала фундаментом економічного зростання, але водночас закріпила структурну залежність від зовнішньої кон'юнктури [53, с.85].

Соціальні аспекти колоніальної спадщини проявляються насамперед у нерівності між європейським населенням та корінними народами. В Австралії наслідки колоніальної політики щодо аборигенів тривалий час залишалися поза увагою держави. Лише у другій половині ХХ століття почалися процеси офіційного визнання історичної несправедливості, включно з вибаченнями держави та програмами соціальної підтримки. Однак соціально-економічний розрив між аборигенами та рештою населення залишається суттєвим [53, с.86].

У Новій Зеландії колоніальна спадщина щодо корінного населення має інший вимір. Договір Вайтангі, укладений у колоніальний період, став центральним правовим і політичним інструментом сучасної державної політики щодо маорі. Через спеціальні трибунали й механізми компенсації держава намагається частково відновити порушені права корінного

населення. Цей процес значною мірою визначає політичний порядок денний і формує унікальну модель постколоніального примирення.

Культурна спадщина британського колоніалізму в Австралії та Новій Зеландії проявляється у домінуванні англійської мови, західних освітніх моделей і суспільних цінностей. Британська культура тривалий час визначала стандарти соціального престижу й національної ідентичності. Проте з кінця ХХ століття відбувається переосмислення цього впливу та зростає увага до корінних культур як невід'ємної частини національної спадщини [56, с.132].

Формування національної ідентичності в обох країнах тісно пов'язане з осмисленням колоніального минулого. В Австралії тривалий час домінувала концепція «білої нації», яка ігнорувала роль аборигенів у формуванні державності. Сучасні дебати щодо історичної пам'яті, символів колоніалізму та освітніх програм свідчать про поступовий перегляд цього підходу. У Новій Зеландії, навпаки, більш активно культивується ідея бі-культурної держави, що визнає спільну роль європейців і маорі.

Значення колоніальної спадщини проявляється також у правовій сфері. Судова практика в обох державах продовжує спиратися на британські правові традиції, включно з загальним правом. В Австралії судові рішення щодо земельних прав аборигенів стали можливими лише наприкінці ХХ століття, що свідчить про довготривалий вплив колоніальної правової доктрини. У Новій Зеландії ж правова інтерпретація Договору Вайтангі активно використовується в сучасному законодавстві.

У міжнародному вимірі колоніальна спадщина визначила місце Австралії та Нової Зеландії у світовій політиці. Обидві країни традиційно зорієнтовані на співпрацю з державами колишньої Британської імперії та підтримують тісні зв'язки з Великою Британією і США. Ця зовнішньополітична орієнтація має глибокі історичні корені й є прямим наслідком колоніального минулого.

Водночас у XXI столітті відбувається поступовий перегляд ролі колоніальної спадщини. Австралія та Нова Зеландія дедалі активніше визначають себе як самостійні актори міжнародних відносин, орієнтовані на регіон Азійсько-Тихоокеанського простору. Цей процес супроводжується спробами знайти баланс між історичною спадкоємністю та потребами сучасного глобалізованого світу [6, с.119].

Отже, британська колоніальна спадщина має багатовимірний і суперечливий вплив на сучасний розвиток Австралії та Нової Зеландії. Вона забезпечила формування ефективних політичних і правових інститутів, сприяла економічному зростанню та інтеграції у світову систему, але водночас заклала основи соціальної нерівності, культурних конфліктів і тривалих дискусій щодо історичної справедливості. Усвідомлення цієї подвійності є ключем до розуміння сучасних процесів державотворення й суспільного розвитку в обох країнах.

У підсумку саме характер колоніальної спадщини визначає різні моделі постколоніального розвитку Австралії та Нової Зеландії. Порівняння цих моделей дозволяє зробити висновок про суттєву роль правових і політичних рішень колоніального періоду у формуванні сучасних національних ідентичностей, державних інститутів та суспільних стратегій. Таким чином, британська колоніальна спадщина виступає не лише історичним чинником, а й активним елементом сучасного розвитку.

Таким чином, у третьому розділі кваліфікаційної роботи здійснено комплексний порівняльний аналіз британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії, а також визначено її політичні, соціально-економічні та постколоніальні наслідки. Проведене дослідження дозволило виявити як спільні закономірності імперського управління, так і суттєві відмінності, що зумовили різні траєкторії розвитку обох країн.

Порівняльний аналіз спільних і відмінних рис колоніальної політики засвідчив, що Велика Британія реалізовувала в Австралії та Новій Зеландії єдину імперську стратегію, орієнтовану на переселенський тип колонізації, економічну інтеграцію та поступове розширення самоврядування. Водночас відмінності правових засад колонізації, адміністративних моделей і підходів до корінного населення суттєво вплинули на характер колоніального управління в кожному з регіонів.

Аналіз політичних і соціально-економічних наслідків колоніальної політики виявив суперечливий характер імперської спадщини. З одного боку, колоніалізм сприяв формуванню ефективних демократичних інститутів, розвитку ринкової економіки та інтеграції Австралії й Нової Зеландії у глобальну систему міжнародних відносин. З іншого — він заклав основи глибокої соціальної нерівності, маргіналізації корінних народів і довготривалих соціальних конфліктів, що продовжують впливати на суспільний розвиток.

Особливу роль у визначенні постколоніального розвитку відіграла правова спадщина британського панування. В Австралії тривале заперечення прав аборигенів призвело до пізнього перегляду колоніальної спадщини та складних процесів відновлення історичної справедливості. У Новій Зеландії наявність Договору Вайтангі створила правове підґрунтя для раннього й системного переосмислення взаємин між державою та маорі, що забезпечило формування унікальної моделі постколоніального примирення.

Дослідження значення британської колоніальної спадщини для сучасного розвитку Австралії та Нової Зеландії показало, що імперське минуле залишається активним чинником формування політичної культури, національної ідентичності та державної політики. Колоніальні інститути й традиції забезпечили стабільність політичного розвитку, але водночас стали

об'єктом критичного переосмислення в контексті сучасних цінностей демократії та прав людини.

Отже, результати аналізу, представлені в третьому розділі, підтверджують тезу про багатовимірність і неоднорідність британського колоніалізму. Колоніальна політика Великої Британії в Австралії та Новій Зеландії була адаптивною системою управління, здатною трансформуватися відповідно до місцевих умов, однак її довготривалі наслідки суттєво відрізнялися залежно від правових і соціальних чинників. Саме ці відмінності визначили різні моделі постколоніального розвитку обох держав.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії як важливого складника глобальної колоніальної системи Британської імперії кінця XVIII – початку XX століття. Аналіз проблеми проведено з урахуванням теоретичних підходів, історіографічних напрацювань і широкої джерельної бази, що дозволило всебічно розкрити специфіку імперського управління в переселенських колоніях та оцінити його довготривалі наслідки.

У ході дослідження встановлено, що британська колоніальна політика формувалася як гнучка й адаптивна система, спрямована на забезпечення економічних, геополітичних і стратегічних інтересів метрополії. Вона поєднувала централізований контроль із поступовим упровадженням елементів самоврядування, що було характерним саме для переселенських колоній. Теоретико-методологічний аналіз засвідчив, що колоніалізм Великої Британії не був однорідним явищем, а змінювався залежно від конкретних історичних і соціальних умов.

Дослідження процесу колонізації Австралії показало, що її початковий розвиток визначався пенітенціарною функцією та жорсткою адміністративною моделлю управління. Згодом колонія трансформувалася у самоврядне переселенське суспільство з розвиненими політичними інститутами та децентралізованою системою управління. Водночас цей процес супроводжувався системним ігноруванням прав корінного населення, що стало однією з найгостріших соціальних проблем колоніального і постколоніального періодів.

Аналіз колоніальної політики Британії в Новій Зеландії засвідчив її відносно пізній і більш формалізований характер. Укладення Договору Вайтангі надало колоніальному пануванню правової легітимності, хоча на

практиці його положення часто порушувалися. Особливість новозеландської моделі колоніалізму полягала в постійній взаємодії колоніальної адміністрації з організованим корінним населенням маорі, що зумовило як збройні конфлікти, так і формування специфічної правової традиції, яка зберегла значення до сьогодні.

Окрему увагу в роботі приділено політиці Великої Британії щодо корінних народів Австралії та Нової Зеландії. Установлено принципову відмінність колоніальних підходів: заперечення правового статусу аборигенів в Австралії та формальне, але суперечливе визнання прав маорі в Новій Зеландії. Ці відмінності зумовили різний характер колоніальних конфліктів і визначили особливості постколоніального розвитку обох країн.

Порівняльний аналіз, дозволив дійти висновку, що спільними рисами британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії були переселенський характер колонізації, економічна інтеграція до імперської системи та поступове розширення самоврядування. Водночас відмінності в правових засадах колонізації, адміністративних моделях і формах взаємодії з корінним населенням стали ключовими чинниками різних історичних траєкторій розвитку.

Дослідження політичних та соціально-економічних наслідків колоніалізму засвідчило його суперечливий вплив. З одного боку, британське колоніальне панування сприяло формуванню стабільних державних інститутів, розвитку ринкової економіки та інтеграції Австралії й Нової Зеландії у світову систему міжнародних відносин. З іншого боку, воно заклало підвалини глибокої соціальної нерівності, маргіналізації корінних народів і довготривалих проблем соціальної справедливості.

Аналіз значення колоніальної спадщини для сучасного розвитку Австралії та Нової Зеландії показав, що імперське минуле продовжує активно впливати на політичну культуру, правову систему, національну ідентичність і

суспільні дискусії. Особливо показовими є відмінності в підходах до постколоніального переосмислення: у Новій Зеландії цей процес має більш системний і правово інституціоналізований характер, тоді як в Австралії він відбувався повільніше та залишається незавершеним.

Отже, проведене дослідження підтверджує, що британська колоніальна політика в Австралії та Новій Зеландії була складним і багатовимірним явищем, наслідки якого мають не лише історичне, а й сучасне суспільно-політичне значення. Матеріали та висновки роботи можуть бути використані в навчальному процесі, подальших наукових дослідженнях з історії колоніалізму, історії Британської імперії та постколоніальних студій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Батенко Г. Колоніальна політика Великої Британії напочатку ХХ ст. *Культура народів Причорномор'я*. 2007. № 111. С. 136-140.
2. Бойко В. М. Колоніалізм і постколоніалізм у світовій історії. Київ: Інститут історії НАН України, 2010.
3. Бондаренко Л. В. Колоніальна політика європейських імперій у Новий час. Київ: Наукова думка, 2012.
4. Власенко Н. М. Історія Британської імперії. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2016.
5. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки. К., 2003.
6. Гайдай О. О. Імперіалізм як історичне явище: теорія та практика. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014.
7. Галушка А. І. Велика Британія в системі міжнародних відносин ХІХ - початку ХХ століття. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015.
8. Гончаренко А.В. Велика Британія та колоніальні протиріччя у період Першої світової війни 1914-1918 рр. (на основі документів міністерства закордонних справ Російської імперії). *Сумська старовина*. 2019. № LV. С. 46-58
9. Грицак Я. Й. Нариси історії модерної Європи. Київ: Генеза, 2008.
10. Гуцол О. В. Фолклендські (Мальвінські) острови в зовнішній політиці Великої Британії, 1763-1843 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 Луганськ, 2009. 187 с.
11. Дацків І. Б. Колоніальні імперії: історія, політика, ідеологія. Тернопіль: ТНЕУ, 2011.
12. Дьомін О. Б. Біля витоків англійського атлантизму. Зовнішня політика Англії кінця 50 - кінця 80-х років ХVІ ст. Одеса: Астропринт, 2001. 360 с.
13. Еліс Дж. Брати-засновники: революційне покоління; пер. з англ. Т. Цимбала. Київ: Ніка-Центр, 2014. 296 с.

- 14.Іванова О. В. Колоніальна політика Великої Британії у XVIII-XIX століттях. *Український історичний журнал*. 2013. № 4. С. 45-60.
- 15.Кісельов О. М. Проблеми колоніалізму в сучасній історіографії. *Наукові записки з історії*. 2017. Вип. 40. С. 112-120.
- 16.Колесник О. В. Історія колоніальних імперій Нового часу. Харків: ХНУ, 2012.
- 17.Криворучко О. П. Постколоніальні студії в сучасній гуманітаристиці. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018.
- 18.Лисенко О. Є. Корінні народи в колоніальній політиці провідних держав світу. Київ: Інститут історії НАН України, 2014.
- 19.Масляк П.О. Країнознавство: Підручник. К.: Знання,2008.
- 20.Матяш І. Б. Імперії та колоніалізм у світовій історії. Київ: Либідь, 2009.
- 21.Мельник М. М. Історіографія британського колоніалізму. *Вісник Київського університету. Історія*. 2016. № 3. - С. 78-85.
- 22.Набок С. О. Політика метрополій щодо корінних народів: порівняльний аналіз. *Схід - Захід: історико-культурний діалог*. 2019. Вип. 22. - С. 64-72.
- 23.Набока О. В. Тайвань та політика Великобританії на Далекому Сході в 20-х - 90-х роках XIX століття: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 Луганськ, 2006. 186 с.
- 24.Павленко Ю.В. Історія світової цивілізації. К., 1996.
- 25.Пастушенко А. О. Англійське каперство другої половини XVI століття: структури повсякдення: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 Харків, 2012. 200 с.
- 26.Семенюк Л. С. Проблеми імперської спадщини у сучасному світі. Київ: Академперіодика, 2020.
- 27.Сидоренко В. Д. Історія Австралії та Нової Зеландії в контексті світової історії. Київ: Освіта України, 2011.
- 28.Сич О.І. Війна за незалежність північноамериканських колоній Англії та утворення США: Конспект лекцій. Чернівці: ЧНУ, 2003. 28 с.

29. Сталовеорова Г.В. Колоніальна конференція 1897 року. *Грані. Науковий вісник*. Вип. 59. 2014. С. 57-60.
30. Сталовеорова Г.В. Особливості колоніального управління Великої Британії на початку ХХ ст. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць*. 2004. Вип. 3. С. 96-103.
31. Тіндалл Дж. Б., Шайл Д.Е. Історія Америки (6-те видання); пер. з англ.: Л. Притула, Г. Сташків, О. Щур. Львів: Літопис, 2010. 904 с.
32. Хоптяр Ю.А. Етнологія: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2010.
33. Хоптяр Ю.А. Історична термінологія: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2008.
34. Шевченко О. Г. Колоніальні імперії ХІХ століття: порівняльний аспект. Одеса: Астропринт, 2013.
35. Hughes Robert. *The Fatal Shore: The Epic of Australia's Founding*. NY: Alfred A. Knop Edition, 1986. 688 p.
36. Macintyre Stuart. *A Concise History of Australia*, NY: Cambridge University Press, 2016. 374 p.
37. Manning Clark`s *History of Australia*. Abridged by Michael Cathcart. Melbourne: Melbourne University Press, 1997.
38. Walker James. *Australia: History of Australia: Discover the major events that shaped the history of Australia*. Sidney: Dingo Publishing, 2019. 184 p
39. Gascoigne J. Expanding Historiography or British Imperialism. *Historical Journal*. 2006. Vol. 49. P. 577-592.
40. Hopkins A.G. Back to the Future: from National History to Imperial History. *Past and Present*. 1999. № 164. P. 198-243.
41. *The Cambridge History of the British Empire (IX volumes)*. Ed. by E. Benians, J.H. Rose, A. Newton. 1929-1959.

42. Oxford History of the British Empire (5 Volumes). Oxford: Oxford University Press, 1998-1999.
43. Oxford History of the British Empire. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.global.oup.com>
44. MacKay D., Brooking T., Herda P., Howe K.R. Reviewing the Oxford History of the British Empire. [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.trandfonline.com
45. Darwin J. Unfinished Empire: The Global Expansion of Britain. London: Bloomsbury Press, 2013. 496 p.
46. India's Spiritual Landscape. The Heavens and the Earth. *The Economist*. 2012. March 24th. P. 38.
47. Seal A. The Emergence of Indian Nationalism: Competition and Collaboration in the Later Nineteenth Century. Cambridge: Cambridge University Press. 1971. 436 p.
48. Johnson G. Provincial politics and Indian nationalism: Bombay and the Indian National Congress 1880-1915. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 224 p.
49. Religion Cultures in the Early Modern India: New Perspectives. Ed. by R. O'Hanlon, D. Washbrook. New York: Routledge, 2015. 216 p.
50. Guha R. On Some Aspects of Historiography of Colonial India // Selected subaltern studies. Ed. by R. Guha, G.C. Spivak. New York: Oxford University Press, 1988. P. 37-43
51. Amiya Kumar B. Writing Indian History in the Marxist Mode in a Post-Soviet World. *Indian Historical Review*. 1993. № 1/2. P. 229-244.
52. Prakash G. Subaltern Studies as postcolonial criticism. *American historical review*. 1994. № 99(5). P. 1475-1500.
53. Parsons T.H. The Second British Empire: The Crushable of the 20th Century. London: Rowman & Littlefield, 2014.

54. Aldrich M.A. *The Search for the Vanishing Beijing: A Guide to China's Capital Through the Ages.* – Hong Kong: Hong Kong University Press. 2006. – 422 p.
55. Broudehoux A-M. *The Making and Selling of Post-Mao Beijing.* – New York: Routledge, 2004. – 280 p.
56. Jackson A. *The British Empire: A Very Short Introduction.* – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 144 p.
57. Porter B. *The Lion's share: A short history of British imperialism, 1850-1958.* – London: Pearson, 1996. – 432 p.
58. Canny N. *The Oxford History of the British Empire: Volume I: The Origins of Empire: British Overseas Enter*

**Порівняльна характеристика колоніальної політики Великої Британії в
Австралії та Новій Зеландії**

Критерій	Австралія	Нова Зеландія
Початок британської колонізації	1788 р.	1840 р.
Тип колонії	Переселенська, спочатку пенітенціарна	Переселенська
Правова основа колонізації	Доктрина <i>terra nullius</i>	Договір Вайтангі
Статус корінного населення	Юридично не визнавався	Формально визнавався
Земельна політика	Примусове відчуження	Купівля, конфіскації
Форми опору	Локальні повстання	Організований військовий опір
Адміністративна модель	Децентралізована	Централізована
Шлях державного розвитку	Федерація	Унітарна держава
Постколоніальне переосмислення	Пізнє	Системне та інституційне

Основні етапи колонізації Австралії

Період	Характеристика
1788-1820-ті рр.	Пенітенціарна колонія, військове управління
1830-1850-ті рр.	Зростання вільних поселень
1851-1860-ті рр.	Золота лихоманка
1870-1890-ті рр.	Формування самоврядних колоній
1901 р.	Утворення Австралійського Союзу

Основні етапи колонізації Нової Зеландії

Період	Зміст
До 1840 р.	Торгівля, місіонери
1840 р.	Договір Вайтангі
1845-1872 рр.	Новозеландські війни
1850-1870-ті рр.	Запровадження самоврядування
Кінець XIX ст.	Аграрна колонія Британії

Схема реалізації та наслідків британської колоніальної політики в Австралії та Новій Зеландії

